

Štěpán J. Kolafa: *Tolstoj a Björnson ve slovenském zápase proti maďarizaci*. Praha: Společnost přátel L. N. Tolstého v ČR v nakladatelství ARSCI 1997, 151 s.

I když tato kniha nepatří co do data vydání k nejnovějším, přesto je zde několik důvodů, proč není na škodu se o ní zmínit. Především prakticky nebyla v distribuční síti, což znamená, že s výjimkou Prahy zůstala pro mnohé potencionální zájemce utajena.

A jestliže dáme tuto knihu do souvislosti s 90. výročím úmrtí L. N. Tolstého (20. listopadu 2000), zjistíme, že je to prakticky jediná publikace, která byla u nás při této příležitosti Tolstému věnována, přestože Tolstého filozoficko-náboženské myšlenky a spisy měly spolu s jeho romány (zejména v letech 1890-1910) neoddiskutovatelný vliv na český filozofický, pedagogický, politický, umělecký a sociální život. Výjimkou je pouze sborník starších článků, doslovů a studií Milošlava Jehličky, vydaný v roce 1999 pod názvem *Lev Tolstoj vypravěč a vizionář* UJEP v Ústí nad Labem. Vzhledem k charakteru a datu vzniku jednotlivých statí je zde však akcentována zejména umělecká stránka Tolstého díla.

Není bez zajímavosti zamyslet se krátce nad samotným všeobecně rozšířeným obrazem Tolstého coby umělce a spisovatele. Je totiž otázkou, kde je hranice mezi filozofujícím umělcem a filozofem vyjadřujícím se formou běžně přijímanou jako umění. Co se týče rozsahu „umělecké“ a „neumělecké“ části Tolstého díla, je to přibližně napůl: po 25 letech věnovaných převážně literárním pracím následuje 35 let, v nichž převažovaly filozoficko-náboženské a pedagogické úvahy, stati a spisy. I když Tolstého zajisté nelze považovat za klasický příklad katedrové filozofie, přesto je nutno dát ve sporu V. Mrštíka s T. G. Masarykem za pravdu Masarykovi. Masaryk, pro kterého znamenal román *Vojna a mír* sumu Tolstého filozofie, kritizoval v roce 1890 Mrštíkův překlad tohoto románu, kterému vytýkal nepřipustné zásahy do smyslu některých klíčových pasáží a nepřesnosti v překladu Tolstého terminologie. Naproti tomu pro Mrštíka byl Tolstoj výhradně umělcem a tak přistupoval i k jeho literárním pracím. Jako doklad toho, že obraz Tolstého nebyl u nás vždy tak jednostranný jako dnes, svědčí několik namátkových příkladů: Tolstého filozofii věnoval takřka 80 stránkovou studii J. Mikš; o Tolstého pracích se přednášelo a diskutovalo ve Filosofické jednotě v Praze; za jednoho z nejvýznamnějších filozofů přelomu 19. a 20. století považoval Tolstého Fr. Krejčí, který mu věnoval semestrový seminář na pražské univerzitě; H. G. Schauer viděl ve veškerých románech a povídkách Tolstého „řadu velkolepých konkretizací jeho učení“. Skutečnost, že většina lidí zná pouze Tolstého romány a povídky, není ještě dokladem toho, že Tolstého pokus o filozoficko-náboženský (přičemž náboženský zde znamená racionalisticko-etický) systém neměl ve své době a snad v mnoha směrech i dnes co říci. Vždyť podobně je tomu například v případě J. P. Sartra, jehož dramata či román *Nevolnost* nacházejí stále nové a nové nadšené čtenáře, z nichž jen málokterý ví něco více o dilech, jako je *Bytí a nicota* nebo *Existencialismus je humanismus*. Stejně tak každý absolvent střední školy zná z matematiky Pascalův trojúhelník a z fyziky Pascalův zákon o tlaku v kapalinách.

Ale vraťme se zpět ke Kolafově knize, jejíž podtitul je *Čeští slovakofilové v akci*. Je detailní rekonstrukcí snah a akcí, které byly podnikány na počátku 20. století z české strany na obranu Slováků proti maďarizaci. Konkrétně jde o snahy získat podporu pro Slováky u Lva N. Tolstého a norského spisovatele Björnstjerna Björnsona. Jejich hlas jakožto známých a sledovaných osobností by pomohl obrátit pozornost celé Evropy na problém postavení Slovenska v rámci Uherského státu. Jak ukazuje Kolafa, hlavními aktéry těchto snah byli pedagog, slovakofil a ctitel Tolstého filozofie Karel Kálal; právník Eduard Lederer; pedagog, překladatel Tolstého etických prací a autor mnoha pojednání o jeho filozofii a pedagogické teorii Karel Velemínský; do širšího okruhu pak patřili mimo jiné básník Adolf Heyduk a lékař Ivan Hálek, oba ovlivnění Tolstého myšlenkami (I. Hálek, syn básníka Vítězslava Háška, později odešel do Žiliny). Tito „čeští slovakofilové“ byli ve spojení se slovenskými tolstojevci – lékařem Albertem Škarvanem (žijícím v exilu ve Švýcarsku) a především Dušanem Makovickým, který byl od roku 1904 až do smrti Tolstého jeho osobním lékařem a jedním z jeho nejbližších. Získat Björnsona se v roce 1907 podařilo. Ten

publikoval v několika evropských listech memorandum sestavené Kálalem a Ledererem a vedle toho uveřejnil vlastní článek týkající se slovenské otázky.

Stran Tolstého však byla situace poněkud jiná a komplikovanější, a proto je mu v knize věnováno více prostoru. Kolař s využitím množství archivních dokumentů otevírá dosud uspokojivě neobjasněnou historii s údajným Tolstého prohlášením. Dokládá přitom, že Tolstoj se veřejně na obranu Slováků nepostavil, ačkoli o to Makovický, Kálal i Velemínský prakticky až do jeho smrti (1910) usilovali. Důležitou roli v jejich snahách hrálo údajné Tolstého prohlášení ostře odsuzující maďarský postup vůči Slovákům. Toto prohlášení, které bylo publikováno a komentováno mnohými periodiky v Čechách a jinde v Evropě, však bylo podvrhem, a jak dokládá Kolař, stopy vedou opět ke Kálalovi, Ledererovi a Velemínskému. To, že se Tolstoj odmítal veřejně zastat Slováků však neznamená, že mu byl jejich osud lhostejný. Kolař prostřednictvím deníkových zápisků Dušana Makovického ukazuje, že Tolstoj se o situaci na Slovensku zajímal, ovšem od veřejného vystoupení jej odrazoval z jeho pohledu až příliš nacionalistický podtón a politické pozadí slovenské otázky. To nebylo nijak překvapivé, protože Tolstoj v souladu se svým filozoficko-náboženským přesvědčením nikdy neakceptoval politicky orientované všeslovenské tendence a odmítal proto účast na slovanských sjezdech.

Kolařova studie je díky svému historio- a faktografickému zaměření nepochybně zdrojem mnoha cenných informací a odhalení. Jejich přesnost a důvěryhodnost je podepřena autorovým více než čtyřicetiletým bádáním týkajícím se ohlasů na život a dílo L. N. Tolstého v Čechách a především na Slovensku, jehož výsledkem bylo mnoho desítek menších a větších studií (škoda, že tisk téměř 600 stránkové monografie *Tolstoj a Slováci* byl v roce 1971 pozastaven a práce zůstala dosud nevydána). Na druhé straně však Kolařova kniha není jen souborem historických faktů. V souvislosti s Tolstým ukazuje na vliv, který měl Tolstoj v českém a slovenském prostředí. Jsou zde naznačeny osobní odlišnosti v přístupu jednotlivých českých a slovenských tolstojevců k Tolstého filozofii, zvláště pak myšlenkový vývoj Dušana Makovického. Čtenář si může udělat představu o základních principech a východiscích Tolstého myšlení a vůbec o specifickém postavení, které měl Tolstoj na přelomu 19. a 20. století v kontextu evropské kultury. Z tohoto úhlu pohledu je možná škoda, že se v rámci sledování Tolstého postoje k problému slovenského národa v Uhrách přeci jen do jisté míry mlčky předpokládá předchozí znalost Tolstého filozofie, na jejímž základě jsou mnohé dílčí závěry Tolstého pochopitelnější. Jde-li konkrétně o Tolstého vztah k vlastenectví, mohly být pro objasnění zmíněny dřívější práce Tolstého, ve kterých je tento problém řešen, a připomenuta polemika, kterou tyto práce v českém prostředí vyvolaly. (Jde především o spis s poněkud zavádějícím názvem *Království boží ve vás*, 1893 a na něj navazující menší práce *Křesťanství a vlastenectví*, 1894; *Dopis Polákovi o vlastenectví*, 1895; *Vlastenectví a vláda*, 1900.) Přesto je nepochybné, že Kolařova kniha je vítaným a cenným zdrojem informací pro všechny, kteří se více či méně zabývají historií a názorovými střety v českém myšlení na přelomu 19. a 20. století.

Martin Maleček

Richard Popkin: *Filosofie pro každého*, Praha: Ivo Železný 2000, 407 s.

Richard Popkin je v anglosaských zemích znám především jako autor prací o dějinách skepticismu v novověku. Jeho nejznámějším dílem je *The History of Scepticism from Erasmus to Descartes* (1960), které vyšlo v několika revidovaných vydáních; ze sborníků, na kterých se editorsky i autorsky podílel, stojí za zmínku *Scepticism from the Renaissance to the Enlightenment* (1987) a *Scepticism and the Enlightenment* (1997). Českému čtenáři se Popkin představuje nikoli prací o novověké skeptice, ale dílem odlišného zaměření, které napsal spolu s Avrumem Strollem, a je muž překladatelé dali název *Filosofie pro každého* (*Philosophy Made Simple*,³1993). Poněkud populistický a lživý název a původ v nakladatelství nevalné pověsti může v odborníkovi vyvolat